ОСМАНОТУРСКИ ДОКУМЕНТИ ОТ СЕЛАТА МОГИЛИЦА И БУКОВО, СМОЛЯНСКО

Цветана Стайкова

Между съхраняваните от Окръжния държавен архив — Смолян османотурски документи се намират няколко интересни от селата Буково и Могилица. Двете села са разположени непосредствено едно до друго, населението им е изцяло с мохамеданско вероизповедание и жителите, в по-голямата си част, са в родствени връзки помежду си. Споменатото в документ VI с. Черешово, също е съседно на Буково и Могилица.

Тези документи са предадени от коренни жители[1] на селата на Историческия музей в Смолян, откъдето са преминали в Окръжния архив. Тук те се съхраняват със сигнатура ЧП № 11(493 и 503). Те представляват временни тапии — темесюци[2], тезкерета[3] за покупко-продажба, влизане във владение на имот (ниви, ливади, гори) и внесените във връзка с това според султанските закони такси. Издадени са от представители на властта — забити[4], забт-векили[5] на селото или околията Ахъ челеби (Смолянско). Населението грижливо ги е пазило в продължение на два, два и половина века.

Имотите са се предавали заедно с документите по наследство от бащата на синовете, наследниците и така ръкописите са стигнали до наши дни.

Хартията на документите от с. Могилица е жълтеникава, потъмняла от времето, с кафяв оттенък. Тя е твърда, влакнеста, общо взето, малко по-тънка и по-гладка от хартията, на която са написани приблизително 70 години след това двата документа от с. Буково. Тяхната хартия е по-светла, бяла, съвсем леко пожълтяла. И двата вида хартии, особено първия, са подлагани на обработка, поради което са придобили гланциран, пергаментообразен вид.[6] Размерите им са от 10,5/13,5 см до 12/18 и 14,5/22

[1] Ахмед Хусев, Юсеин Юсеинов и др.

[2] Темесюк — свидетелство, бележка, документ, удостоверение, запис и др.

[3] Тезкере — документ, бележка, разписка, писмо.

[4] Забитин — представител на властта, офицер, началник, финансов отговорник, бирник.

[5] Забт-векили — пълномощник, заместник на забитина, началника.

[6] Този тип хартия е характерен за турската администрация от XVI—XIX век. Вж. Б. Недков. Османотурска дипломатика и палеография. Т. I, С., 1966. с. 87, 88.

см с междинни вариации, или средното съотношение между дължината и ширината е 3 : 2. Мастилото е черно, тушово. По документ VI има засъхнали остатъци от златния прашец „рик“, на времето модерно средство за попиване.[7] Шрифтът е „рика“ (налице са отделни елементи и на други видове писма), с изключение на док. VII[8], чието писмо може да се отнесе към „несих“. В горния край на два от документите (IV, VI) стои религиозен призив, изразен с опростената форма на арабската дума „хюве“—„той“, т. е. аллах.

Самите документи, отнасяйки се за един важен за Родопите период, от края на XVII до началото на XIX в., косвено допринасят за изясняване процеса на помохамеданчване в този район, неговите фази и мащаби. Така например, докато в първите ръкописи от с. Могилица (от 1695 и 1703 г.) преобладават българските имена (Димитър, Васил, Стою, Стоян, Киро), то в следващите те постепенно намаляват. Следователно тогава селото не е било помохамеданчено и това е станало по-късно. Освен това чрез името на купувача в първия документ от с. Могилица се доказва реалното съществуване на лицето Стою Костадинов. Същото лице е свързано с преданието, съществуващо в с. Могилица, според което двамата синове на Стою — Костадин (носи името на дядо си, споменат в първия документ) и Васил приемат исляма под имена Ахмед и Мустафа. Двамата, пак според преданието, след религиозното си обучение в Пловдив стават духовни лица и отдават силите си за помохамеданчване на останалото християнско население в селото.[9] На името на този Стою е известна и днес местност в землището на с. Могилица — Стоювоно.

Трябва да се изтъкне още, че в док. III бившият собственик, продавачът, е Ахмед, син на Абдуллах, а купувачът — Мустафа ходжа, син на Абдуллах. Изхождайки, първо, от обстоятелството, че документите са предадени от представители на един род, второ, установената традиция презимето Абдуллах, „раб божи“, да се дава на новопомохамеданчените, за да се избегне българското име на бащата и, трето, отново от преданието, че помохамеданченият син на заможния Стою, Васил-Мустафа е станал ходжа в селото, то може да се предположи, че Мустафа ходжа е Стоювият син, чиято състоятелност (подобно на бащата) му е позволявала да закупува имоти. Следователно в 1725 г. наследниците на Стою са вече приели исляма.

Малко по-различна картина разкриват документите от с. Буково. Тук наблюдаваме едно по-трайно задържане на българския елемент (до началото на XIX в.), изразен чрез имената на съседите (Димитър, Васил) и наименованието на местността „Василкова ливада“. Тези съседи са може би от последните непомохамеданчени българи в селото, които след това са се изселили или са приели исляма.

---

[7] Вж. Б. Недков. Цит. съч., с. 89, 90.

[8] Документи V и VII са преведени с помощта на др. А. Велков, сътрудник в Ориенталския отдел на НБКМ, за която му благодаря.

[9] Вж. К. Василев. Родопските българо-мохамедани. 1961, с. 146.

[10] Вж. К. Василев. Цит. съч., с. 145—146.

Документите дават интересни сведения и за административното развитие на Смолянско. От тях се вижда кои лица са заемали длъжността забитин, т. е. управител — офицер на вакъфите на Ахѫ челеби. Публикуването на още такива документи ще позволи да се установи по-пълна хронология в тази насока, да се създаде нов скелет за изграждане на документалната история на Родопите.

I

Тапия за владеене на нива в с Могилица[11]

Повод за написване документа е следното:

Лицата Хорозоуллар[12], от жителите на село Тозборун[13], принадлежащо към хасовете на Ахъ-челебийска[14] каза[15] на имена Мустафа, Сейди, Канбер и Хасан продадоха приживе една нива, граничеща от една страна с.........., от друга Воденичните камънаци, от трета Димитър, от четвърта урва и от пета с имота на самия купувач.

Жителят на същото село, немюсюлманинът Стою, син на Костадин, поиска да я купи и я получи за двеста и четиридесет акчета[16]. За владеенето ѝ той поиска от нас разрешение и ние, поради това, че сме забитин и като получихме полагащите се според царския закон такси, му издадохме настоящото тезкере, за да не му пречи никой от наша и от друга страна.

Написано през 1106 година[17]

Мехмед, забитин на казата Ахѫ челеби.

ОДА — Смолян, ЧП № 11/503 а.

---

[11] Този документ, както и док. II са публикувани за първи път в сп. Родопа, 1942, бр. 7—8, с. 8, а оттам същите преводи са ползувани и от други автори. Предлагаме ги не само поради неразчетените или погрешно разчетени и преведени думи в предишните преводи, а и защото се намират в органическа връзка с останалите документи от с. Могилица.

[12] Хорозоулларѫ — синове на Хороза (Петела). Петел като име или прякор е срещано в документи (ОДА — Смолян, ЧП № 11) от родопски селища, носено от хора с християнско вероизповедание.

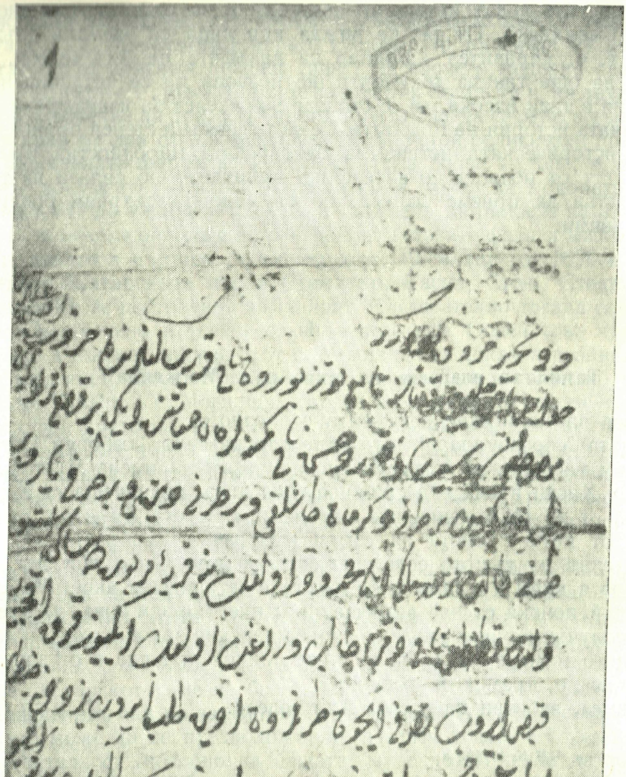
[13] Тозборун, дн. Могилица.

[14] Ахѫ челеби, дн. Смолянско.

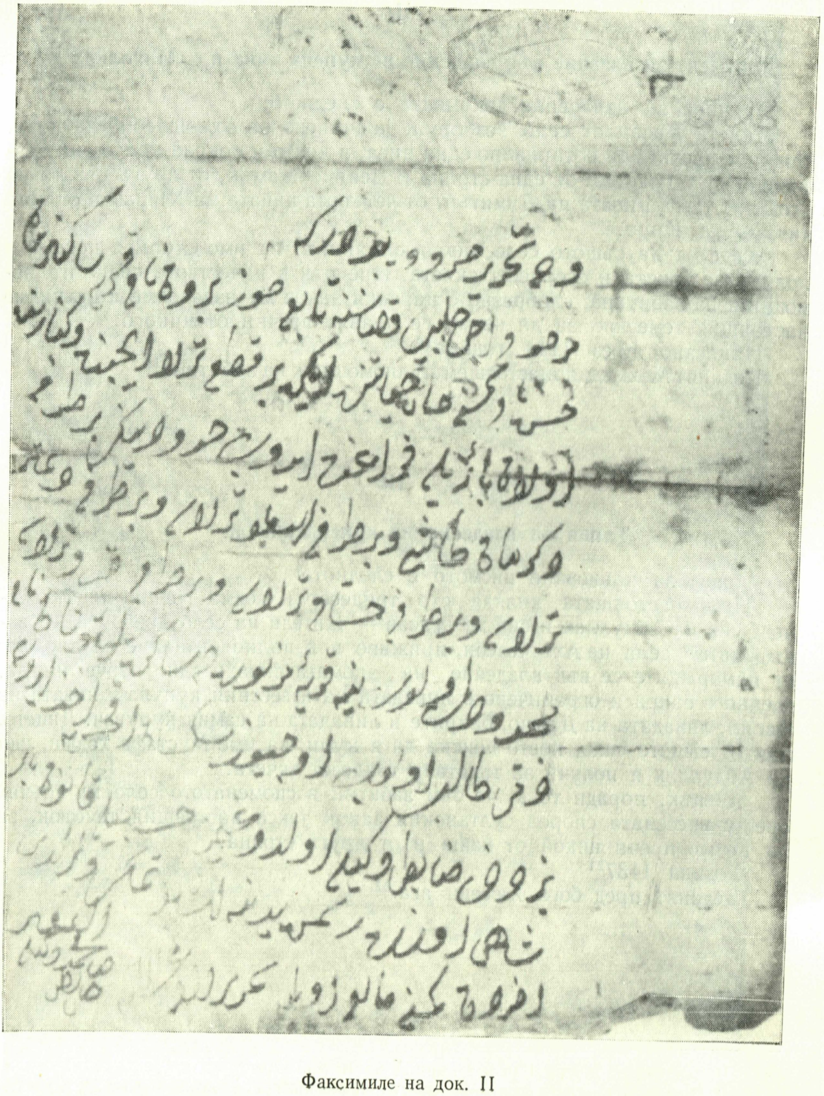
[15] Каза — околия.

[16] Акче — дребна сребърна монета, считана дълго време за основна монетна единица в Османската империя.

[17] Започва от 22. VIII. 1694 г. до 11. VIII. 1695 г.

Факсимиле на док. I

Факсимиле на док. II

II

Документ за влизане във владение на купена нива в с. Могилица[18]

Причина за написване документа е следното:

Лицето Хасан от село Тозборун, подчинено на Ахъ-челебийска каза, приживе прехвърли нотариално една нива, в която и покрай която има възвишения и с граници от една страна Воденичен камък, от друга нивата на Стою, от трета нивата на Димитър, от четвърта нивата на Хишам и от пета нивата на Киро.

Жителят на същото село, немюсюлманинът на име Стоян я поиска и получи за триста и осемдесет акчета. Ние пък в качеството си на пълномощник на забитина, съобразно с царския закон му издадохме и връчихме настоящия темесюк, за да не му се правят пречки от никого.

Написано през 1114 година[18]

Бедният Мехмед, понастоящем пълномощник на забитина[19]

III

Тапия за владеене на купена ливада

Повод за написване писмото е следното:

През настоящата хиляда сто тридесет и седма година лицата Ахмед, син на Абдуллах и син му Хасан — жители на село Тозборун, от вакъфските[20] села на Ахъ челеби, приживе и в пълно съзнание са продали от намиращите се във владение на двамата ливади едно парче ливада, заедно с баира и ограничено с ливадата на известния купувач, нивата на Васил, ливадата на Димчо, баирите и ливадата на самия купувач. Лицето, пак от същото село, което поиска да я купи, на име Мустафа ходжа, син на Абдуллах я получи за триста и тридесет акчета.

Аз пък, поради това, че съм забитин в споменатото село, му връчих срещу внесената според султанския закон такса настоящия темесюк, за да не му пречи никой от наша и от друга страна.

Година 1137[21]

Бедният пред бога Хюсеин ага.[22]

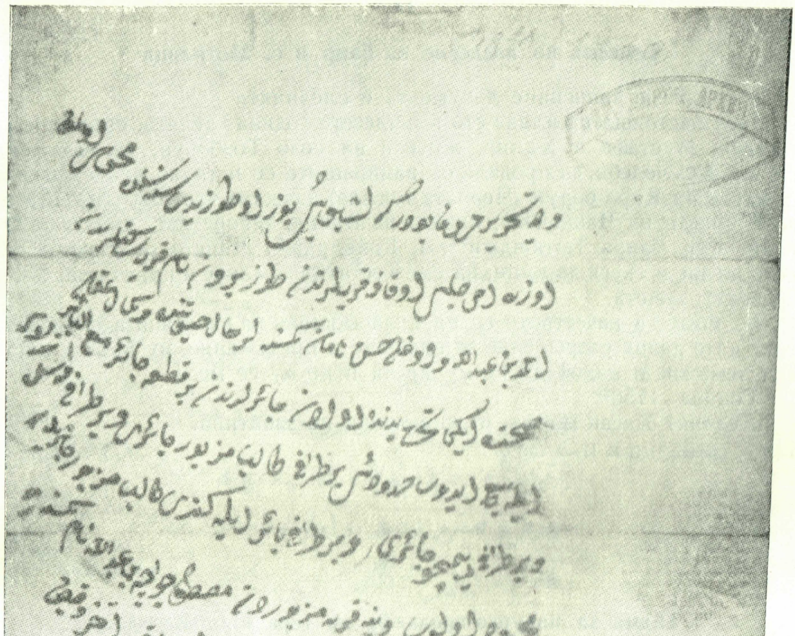
[18] Започва от 28 май 1702 и завършва на 16 май 1703 г.

[19] На гърба на листа има текст (името на местността „Воденичен камък“) и печат.

[20] Вакъф — имот, завещан за благотворителни и религиозни цели.

[21] Започва от 20. IX. 1724 г. до 8. IX. 1725 г.

[22] На гърба на листа има текст „Мустафа ходжа“ и печат в долния десен ъгъл.

Факсимиле на док. III

IV

Темесюк за владеене на баир в с. Могилица

Поводът за написване документа е следният:

През настоящата хиляда сто и петдесета година лицата, свързани чрез владеене, Мустафа и Халил, жители на село Тозборун, от вакъфските села на Ахъ челеби, са продали от намиращите се в тяхно владение баири в местността Кара борун (Черната могила) известна част със следните граници: нивата на Чанакчъ[23], нивата на Васил, отгоре път, нивата на Фейзулла, път, баира Тютюнджи[24], и Кайнарджа. Лицето от същото село, което желае и търси да купи, на име Костатини Калене я прие срещу хиляда и двеста акчета.

Аз също, в качеството си на пълномощник на забитина в споменатото село, като дадох разрешение за владеене и притежание, му връчих настоящия темесюк и никой да не му пречи и не му се меси.

Година 1150[25]

Бедният Хасан молла, пълномощник на забитина.

ОДА — Смолян, ЧП № 11—3/493 б

V

Тапия за покупко-продажба на гора в с. Могилица

Причина за написване писмото е следното:

През настоящата хиляда сто и петдесета година (от 1. V. 1737 г. до 20. IV. 1738 г.) лицата на имена Айлъкоолу Шабан, Аладжа Хюсеин и Метел Хасан, от жителите на село Тозборун, спадащо към вакъфските села на Ахъ-челебийска каза, приживе продадоха част от намиращите се под тяхно владение баири в местността Караборун с граници от една страна — път, от друга — Кайнарджа[26] (извор), оттам нагоре стига до къщата на Фейзула, оттам нагоре — баира на споменатия купувач и оттам надолу — път.

Лицето от същото село на име Константин поиска да я купи и я прие срещу двеста акчета. Като му се даде разрешение за владение, на ръка му се връчи настоящия темесюк.

Написано.

Бедният Хасан молла, пълномощник на забитина.[27]

ОДА — Смолян, ЧП № 11—3/493 в

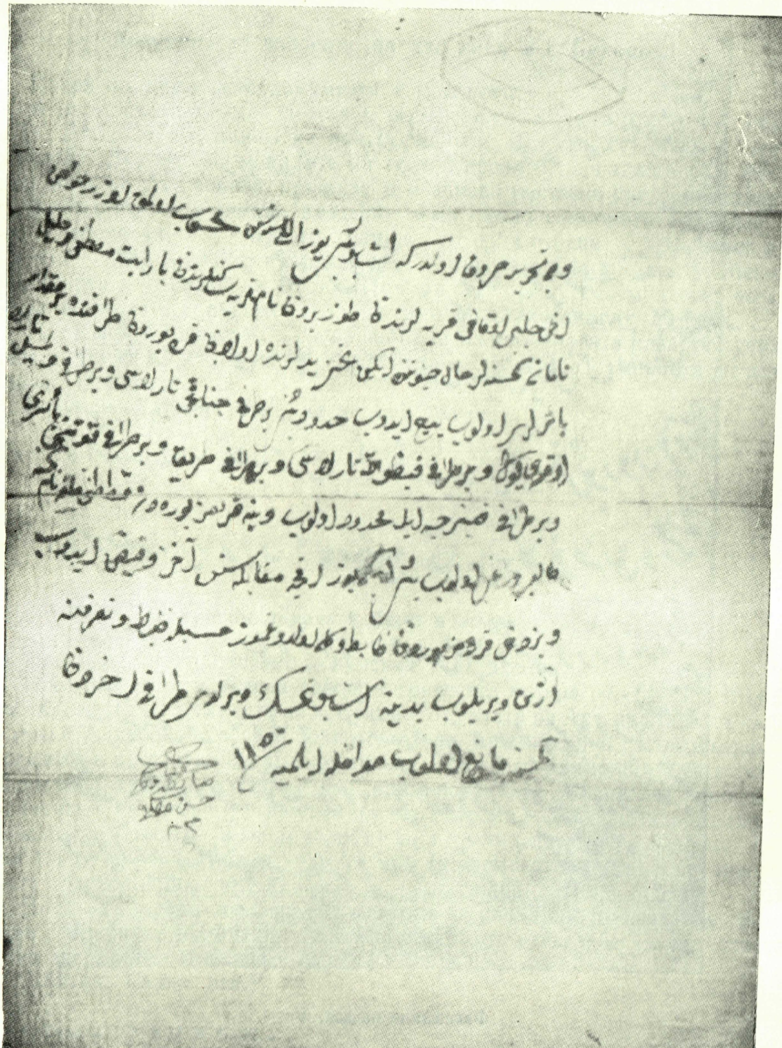
[23] Чанакчъ — грънчар.

[24] Имената на местностите — Караборун, Чанакчиевото, Тютюнджиево са се запазили и до днес.

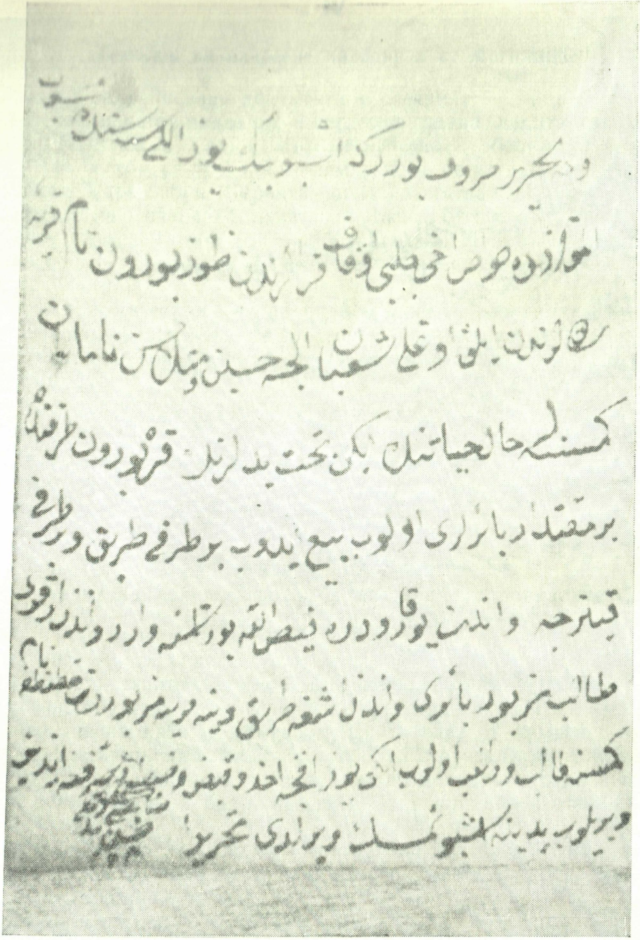
[25] Започва от 1. V. 1737 г. до 20. IV. 1738 г.

[26] Местността е известна и днес под наименованието Кайнарджа и в нея се намира извор.

[27] На обратната страна на листа има текст („Равнище башънда") и печат.

Факсимиле на док. IV

Факсимиле на док. V

VI

Документ за владение на две ниви в с. Буково

Повод за написване документа е следното:

В настоящата хиляда двеста и осемнадесета година (от 23. IV. 1803 г. до 11. IV. 1804 г.) лицето на име Гордюоглу (Гуртьоолу) Мехмед, жител на махала Буково, от махалите на село Киразли[28], спадащо към вакъфските села на Ахъ челеби, приживе и в здраво умствено състояние продаде от намиращите се в негово владение земи около споменатата махала две ниви, отбелязани със следните граници: от една страна — обществен път, от друга — нивата на Димитър, от трета — нивата на Чанакчъоглу, Мехмед, от четвърта — нивата на Васил. Получи ги срещу седемнадесет еседи[29] гроша жителят на същото село на име Моллахасаноглу Мехмед.

Ние също, в качеството си на забитин на споменатата каза, получихме таксата според царския закон и никой да не му пречи от наша и от друга страна. Написано.

Забитин Хюсеин ага, каза Ахъ челеби.

ОДА — Смолян, ЧП № 11—3/493 г

VII

Тапия за купени ливада и баир в землището на с. Буково

Причината за написване документа е следното:

През настоящата хиляда двеста и тридесета година (от 14.XII. 1814 г. до 2. XII. 1815 г.) жителите на с. Буково, от селата на Ахъ-челебийска каза, на имена Аликоолу Хасан и жена му Айше, приживе и в пълно съзнание продадоха и преотстъпиха част от ливада и баир, от намиращата се в тяхна собственост ливада, известна под наименованието Василкова ливада.[30] Границите ѝ от четирите страни са: от една страна — дере, от две страни — ливадата на Димитри и от другата страна — ливадата на продавача. Поиска (да ги закупи) Мехмед ходжа, също от споменатото село и ги получи срещу (равностойност от) двадесет и шест гроша.

Ние пък поради това, че сме забитин на споменатата каза, му издадохме и връчихме настоящия темесюк. Никой от наша и от друга страна да не му пречи. Вписано.

Забитин, Салих ага.[31]

ОДА — Смолян, ЧП № 11 № 3/493 д

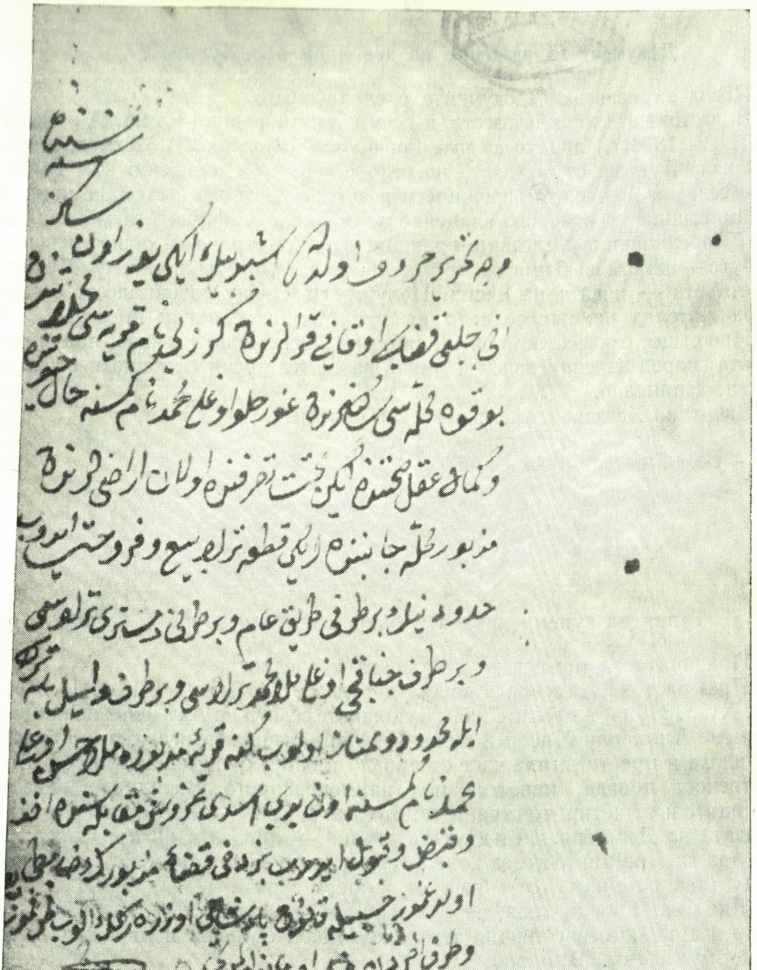
---

[28] Киразли, дн. с. Черешово, Смолянско.

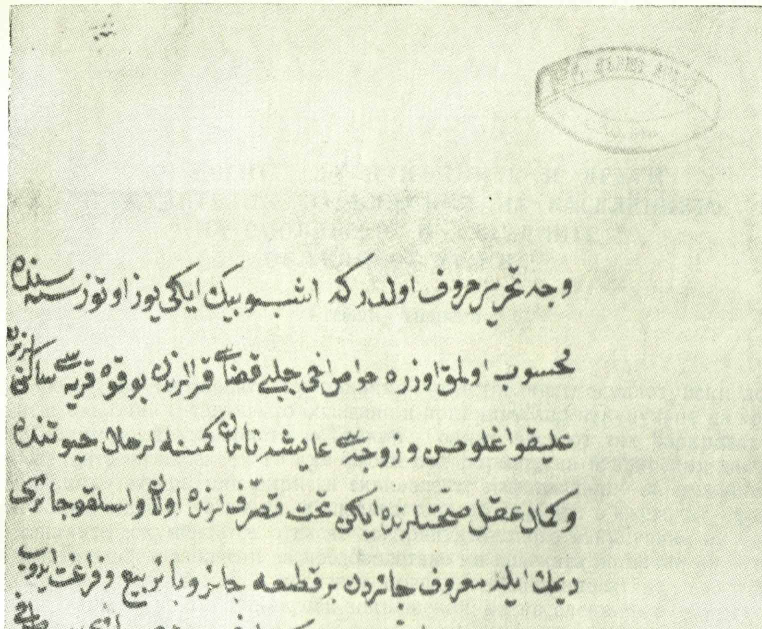
[29] Буквално „лъвски" грошове. Трябва да се разбират „пълноценни" грошове, равни на европейските (холандски) грошове.

[30] Местността се нарича и днес Василско.

[31] На гърба на листа е написано „Василкова ливада с баира" и има печат

Факсимиле на док. VI

وجه تحریر حروف اولدر كه اشبو بيك ايكى يوز او توز سنه سنده
محسوب اولمق اوزره خواص نيجه چلبى قضاسى قرالرندن بوقوه قريه سى ساكنلرندن
عليقو اوغلو حسن و زوجه سى عايشه نام خاتون كمسنه لر حال حياتنده
وكمال عقل صحتلرنده ايكى تحت تصرفلرنده اولان واسلقو جاتى
ديمكله معروف جاتردن بر قطعه جاتر وبا تربيع و فراغت ايدوب
حدودنك برطرفى دره وايكى طرفى دمترى جاتى و برطرفى
بايع جاتى اشبو حدود ايله محدود اولوب كنه قريه مزبوره دن
محمد خوجه طالب وراغب اولوب يكرمى التى غروش مقابله سنده
اخذ وقبول ايدوب بزدخى قضاء مزبوردن ضابطى اولدوغموز اجلدن
بيننده اشبو تمسك اعطا اولندى طرفموزدن وطرف آخردن
بر كمسنه مانع اولميه تحرير كرده

Факсимиле на док. VII

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Проблемна комисия за изучаване миналото, бита и културата на населението в Родопите

РОДОПСКИ СБОРНИК

ТОМ III

Под редакцията на чл.-кор. ХР. ХРИСТОВ, доц. П. Петров и ст. н. сътр. СТР. ДИМИТРОВ

София · 1972

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ